

Overgangsalderen som sjelelig fødsel

Når en ny skapning for første gang kommer til syne, har den en så særegen fortryllelse og glans over seg at selv vanens makt nesten ikke kan skjule den med sitt grå teppe. Selv om man har sett dusinvis av nyutklekede kyllinger eller nyfodte grisunger, blir det aldri dødt og kjede1ig, hvis man bare har øyne å se, åpne sanser å kjenne det med. For der strømmer en slik spirende frisk livskraft imot en, at det gir glede og varme, når de små gule noster tripper omkring honemor eller når de små hvitaktig lyserode polser kravler over hverandre hos grismoren.

Hvor enda meget mer glede, forventning, forundring og stille ærefrykt vekker ikke da synet av et nyfodt menneskebarn?

Her er det ikke bare spirende frisk livskraft. Her er det et helt individuelt menneskeliv man står ved begynnelsen av. Og alt det mørke, grufulle, smertelige og skammelige som sikkert også vil spille med i det nye menneskeliv man står overfor, viker til side for de store muligheter til menneskelig utvikling som liksom en sky svever over det nyfodte barn. Nærmer man seg til det og boyer seg over det, kan man umulig være sur eller sorgfull, sin eller mistenksom. Uvilkårlig må man åpne seg umiddelbart og fordomsfritt overfor barnet. De aller fleste mennesker blir derfor selv vakrere i sitt ansiktsuttrykk når de ser et nyfodt barn. At der fins stenhjarter som ingenting kjenner, at der fins fedre som ikke engang bryr seg om å se sine egne barn, er unntagelser som bekrefter regelen: Et nyfodt barn sprer glede og varme omkring seg, og det svarer til dets vesen å bli mottatt med åpne armer, som vil beskytte det og hjelpe det frem. Kjærlighet hører til et nyfodt barn som varmen til ilden. Man vet uvilkårlig at her er noe som er likeverdig med en selv, men at dette likeverdige vesen nu befinner seg på et stadium hvor det kanskje ikke er avgjort at det skal gå så sorgelig ufullkomment som det er gått med en selv. Når man derfor står med et spebarn på armen, er det liksom man selv et øyeblikk på nytt aner de store muligheter som lever i det skjulte i ethvert menneskes liv. Man får bedre tak i seg selv, i sin egen åndelige opprinnelse. -

Men gjelder denne stemning umiddelbart for alle fødsler? - Der er en annen fødsel som alle mennesker går gjennom og som arter seg svært annerledes. Ikke desto mindre er dette også like fullt ut en fødsel. Det er overgangsalderen, når man blir ca. 14 år gammel. Det unge menneskes sjelevesen blir "fodt" i denne alder. Det blir selvstendig overfor omverdenen, jorden, mens det inntil da var omgitt av et beskyttende hylster, - de nærmeste voksnes tanker og følelser, - som det var helt avhengig av, på samme måte som det fysiske legeme blir selvstendig ved den legemlige fødsel, mens det inntil da var omgitt av et beskyttende hylster, mors legeme, som det i embryonaltilstanden var helt avhengig av.

Hvilken stor omveltning er ikke denne fødsel? Barnet har i svangerskapstiden ikke noen selvstendig surstoffopptagelse gjennom lungene til blodet, som da også siver gjennom kroppen og hjerte uten den adskillelse mellom nyre og venstre hjertekammer som er nødvendig for luftåndedrett gjennom lungene. All næring formidles gjennom navlestrengen fra morsorganismen. Og nu skal dette på korteste tidsrom omstilles til å bli et selvstendig legeme med egen, selvstendig surstoffopptagelse gjennom lungene, med adskillelse mellom høyre og venstre hjertekamre, og næringen skal det nu gradvis selv bearbeide og gjøre assimilasjonsegnet. - Det er en dypt gripende revolusjon som finner sted, en omveltning som fører til at spebarnets legeme blir selvstendig overfor omverdenen, overfor jorden. Selv om det fremdeles trenger meget hjelp de første år, så blir det nu nettopp en hjelp sammenlignet med den fullstendige avhengighet i mors liv.

En like stor omveltning skjer på kort tid i det sjelelige i 14 års alderen. Tanker, følelser og sanseintrykk blir annerledes. - De blir nu for første gang direkte eksponert overfor omverdenen. Tankene og følelsene må prøves direkte etter sitt innhold og ikke lenger båret av at de nærmeste voksne har formidlet det. De nærmeste grenser blir sprengt. Den unge står overfor hele menneskeheten. Der er derfor ofte et mektig sus over de unges tanker. Det er helt naturlig å føle seg på like fot med menneskehetens største: "Kopernikus, Kepler, Galilei, Newton og jeg selv." - Muligvis er de store, som den unge føler seg forbundet med, ofte kun sports-helter og filmstjerner. Men i alle tilfelle kommer i denne alder det sterke behov etter idealer. og selv om idealene er aldri så store, er de likevel nære. Der kan ikke være tvil om at man vil klare å virkeliggjøre idealet. Det er bare et spørsmål om kortere eller lengre tid.

For 14 års alderen kan barnene kontrollere det som de voksne sier bare når det gjelder enkle opplysninger som lett kan undersøkes. Hvis de voksne har sagt noe galt i det ene eller andre tilfelle, fryder mange barn seg og er meget stolte over at de oppdager feilen. Men det gjelder egentlig bare de mindre ting. Det veier ikke så tungt, - unntagen hvis det gjelder noe "urettferdig". Da blir ofte små ting meget store og kan odelegge for-

holdet mellom de voksne og barnene, - hvis det ikke blir gjenopprettet ved noe nytt. - Men i alle omfattende saker, i alle mer innviklete livsforhold, kan barnene under ingen omstendigheter kontrollere det som de voksne sier. De bare føler at det er rett og sant. og hvis det ikke er tilfelle, hvis barnet for 14 års alderen tviler på det de voksne sier i de store avgjørende ting, kommer det i en ulykkelig situasjon. For det har ennå ikke noen mulighet til selv på egen hånd å finne det rette. Da skjer der noe av det samme som ved en for tidlig fødsel. Barnene kommer da i overgangsalderens situasjon for de er modne til det. De får da et visst veslevoksnet preg, og arbeidsgleden forsvinner lett. Intet er liksom verdt noen verdens ting. Utviklingen stagnerer tydelig.

De barn som har den sunneste arbeidsglede, som lærer mest, og som i det hele tatt trives best og utvikler seg kraftigst, er de som for 14 års alderen har kunnet ha den umiddelbare, fulle tillid til i allfall noen voksne eller i det minste ett voksent menneske i alle store saker. -

Liksom tankene og følelsene får et slikt avgjørende nytt preg etter 14 års alderen, gjelder noe tilsvarende med sanseintrykkene. De får for første gang den direkte personlige opplevelseskvalitet.

Når barnet er ganske lite, strømmer sanseintrykkene rett inn i det og virker objektivt gavnlige eller skadelige. Barnet kan da ikke bevisst gjøre noe fra eller til. Sterkest virker sanseintrykkene i spebarnsalderen, og de er da også minst personlig farget. Barnet tar imot sanseintrykkene eller verger seg mot dem instinktivt eller vanemessig. I 7-14 års alderen spiller barnenes sympati og antipati en stor rolle. Noe liker de, noe annet avskyr de. Men der er en egen personlig farge i alle sanseintrykk som ennå ikke er utviklet. Tydeligst kommer det frem i forholdet til naturen. Barn i 9-10 års alderen liker å gå tur, liker å leke ute i skog og mark. Der kan gå en stille jubel gjennom et barn som springer over en blomstrende eng med tusenfryd i sommersolen. Men hvor sterkt og umiddelbart enn forholdet til naturen kan være, - et barn i 9-10 års alderen "nyder" ikke naturen. Hvis en lærer leser en norsk stil skrevet av en 3. eller 4. klasses elev og der står: "Vi gikk ut i skogen for å nyde naturen, " vet han selvfølgelig at det enten er far eller mor som har diktert det, eller at barnet har snappet opp et slikt "fint" voksent uttrykk. - Barn i 9-10 års alderen er i naturen, men de nyder den ikke personlig. Det er nettopp noe som kommer med 14 års alderen, (hos noen antydningvis allerede for, men det er bare forvarslar for den kommende sjelelige "fødsel") . Da kan man plutselig se en rose eller en tirildtunge liksom for første gang. Tusen ganger har man sett den for. Nu kan man plutselig se den på en ny måte, dvele i selve opplevelsen av de røde rosens blader den gule tirildtungeblomst, og det er som om hele uendeligheten et øyeblikk lever i dette ene. Det som skjer, er at følelsen i sanseintrykket får den direkte personlige dybde. Man står da i selve opplevelsen alene overfor hele verden. Det kan være en storslagen solnedgang. Det kan like gjerne være den mest uanseelige lille ting, - en klump jord, en rislende bekk, en maur med en grannål. -

Slik blir tanker, følelser og sanseintrykk "født" i 14 års alderen, - det vil si, de mister sitt beskyttende hylster og blir direkte forbundet med omverdenen. Menneskesjelen blir jordmoden. At der samtidig finner sted kjønnsmodning og for guttenes vedkommende stemmeskifte, og at forholdet til den man liker best får en egen personlig glød, hører også til denne omveltning. Men det er en helt ensidig beskrivelse å si at det som finner sted er kjønnsmodning - punktum. Kjønnsmodningen er en part, en viktig part, men heller ikke mer enn en part av det hele som her finner sted, nemlig at det sjelelige i sin helhet, tanker, følelser, viljen, sansningen, blir jordmodent.

Men moter nu de voksne denne sjelelige "fødsel" med samme begeistring, glede og varme som de har overfor den legemlige fødsel, overfor spedbarnet? Får alle voksne uvilkårlig et vakrere uttrykk i ansiktet når de står overfor dette vidunderlige som skjer idet det sjelelige her kommer til syne i sin første spede selvstendighet og med alle de store muligheter svevende over seg liksom i en sky av drommende idealer?

Ja, man får det nok fullt ut like meget som overfor et nyfødt barn, - hvis man bare får se det. - Men i dette tilfelle kreves det meget mer av de voksne for å få øye på det. For den jordmodne sjel skjuler seg gjerne i begynnelsen bak meget som ikke akkurat er særlig tiltalende. Det er slyngelalderens sleivete armer og ben, dens frekke bemerkninger og hensynslose fremferd. Men hva er dette ellers annet enn et ubevisst forsøk på å skjule den egne svakhet? Hva er det annet enn en ubevisst øvelse av de nye selvstendigjorte, men ennå uprovte sjelekrefter?

Den nye situasjon krever en fullstendig omstilling fra de voksnes side. Her blir det nok gjort store og grove feil som er meget nærliggende å begå. - Delvis fortsetter man å behandle de unge som om intet var skjedd. Da kan man jo være helt sikker på å miste den naturlige kontakt med dem. Delvis begynner man lenge for overgangsalderen er kommet, å behandle dem som om de allerede var forbi den. Man slipper barnene "fri" man overlater til dem å ta avgjørelser som de ikke er i stand til å treffe med ansvar. Også da mister man egentlig kontakten med dem. De går da sine egne veier adskilt fra de voksne. Tilsynelatende gjør de da ofte det som de har "lyst" til. Men det er som regel overflate-villskudd. Det de unge egentlig har mest lyst til, er nemlig å bli ordentlig voksne, selv om de ikke akkurat vil bli make til forrige generasjon, - det skulle også bare mangle.

Både for de voksnes skyld og for de unges skyld er det av største betydning at den utviklingskleskel som

de unge går over, blir fremhevet.

I de aller fleste folkeslag i uminnelige tider har der vært seremonier, fester, prøvelser o. s. v. som har knyttet seg til overgangsalderens livsterskel fra å være barn til å bli voksen, fra å være de største og mest erfarne blant barnene til å bli de minst erfarne nykommere blant de voksne. -

Noen steder ble de unge for en kort tid utstøtt i villmarken og måtte leve der som ville dyr i "dyreham". De måtte lære villdyret i seg å kjenne, for de kunne bli riktig voksne mennesker. - Andre steder måtte de unge gå gjennom grusomme pinsels-seremonier, hvor de ble pisket offentlig, eller hvor de på en eller annen måte ble nødt til å vise at de hadde nok mot og kraft til å tåle smerter. Ellers kunne de ikke anerkjennes som fullverdige voksne. - Men enten det nu var prøvelser av den ene eller annen art, toppet det seg i en fast seremoni, hvor den unge nu virkelig ble opptatt blant de voksne. - Og dette har sikkert virket meget velgjørende i det sosiale forhold mellom generasjonene.

De gamle tiders former for slike prøvelser og ungdomsfester kan ikke brukes i våre dager. Men vi trenger i meget større grad enn det nu er tilfelle, at barnene kan se frem til og gradvis blir fort frem til en slik markert terskel, hvor de bevisst blir opptatt i de voksnes samfunn.

Konfirmasjonen kunne ha vært en slik markert ungdomsfest. Den kunne ha selvprøvelsens alvor, den kunne være fylt av respekten for det overpersonlige almenmenneskelige som lever bevisst blant de voksne og som den unge nu for første gang får del i som likeberettiget. og sist, men ikke minst kunne den bety anerkjennelsen fra de voksnes side overfor de nye som blir opptatt.

Men hvis konfirmasjonen skulle kunne virke slik, måtte der ha vært mer liv og kraft i den. Der måtte ha vært større respekt for den rent almenmenneskelig sett, og fremfor alt måtte den da ikke ha vært så bundet til det bekjennelsesdogmatiske som den er nu. Allerede det at konfirmantene blir delt i to grupper, gammel og ny ordning, fremhever forholdet til bekjennelsen på en skillende måte. Det almenmenneskelige forenende skyves i samme grad til side. Rent bortsett fra dette har konfirmasjonen dessuten i stor utstrekning fått et ytre konvensjonelt preg. I alle tilfelle er konfirmasjonen som den nu er, meget langt borte fra å virke som den skjellsettende almenmenneskelige ungdomshoytid vi her sikter til, en hoytid som for de unges bevissthet ville kunne skille livet i tiden for og tiden etter denne begivenhet.

For de voksne er bevisstheten om denne terskel avgjørende for et fruktbart, sant forhold til barnet og den unge. Forst når man får øye på det revolusjonerende som skjer ved overskridelsen av denne terskel, blir man klar over at tiden for overgangsalderen, altså folkeskolealderen fra ca. 7. -14. år, er embryonaltilværelsen for sjelekreftene, som forst i 14 års alderen blir "fodt til jorden" og dette får avgjørende konsekvenser for den pedagogiske praksis.

For 14 års alderen er barnet ennå ikke våknet til det nakne, skarpt avgrensede tankeinnhold som mer og mer blir et ideal å gripe fra 14 års alderen av. Barnets tanker er i egentlig betydning slett ikke begreper eller definisjoner. Det er billedlige forestillinger som har et eget konkret liv. Der strømmer følelser, glede eller smerte gjennom alle barnets tankebilder. Og de er tett forbundet med sanseinntrykkene. Derfor må det erkjennelsesstoff barnet skal få som næring for sitt tankelivs vekst, være preget slik at det har dette liv i seg, som billeder i dramatisk fortellende form. - Barnet er på en måte umettelig når det kan få en slik næring. Men like sterkt lengter det etter noe mer. Billedtankens liv kan ikke registreres som abstrakte fakta. Når noe er kommet i bevegelse i barnets tankeliv, lengter det etter at dette levende skal komme til syne. Barnet lengter etter å komme i virksomhet, slik at det selv kan frembringe noe av det som lever i det indre, - i maling, tegning, modellering, skuespill etc. -

Kunst er derfor det selvfølgelige undervisningsellemt i denne alder. Kunst virker belivende og utviklende i alle livsaldre. Men i alderen 7-14 år kan den være selve kjernen i undervisningsveien.

Bare ganske få mennesker er så begavet at de som voksne kan bli utøvende kunstnere, slik at deres verker får betydning for andre enn dem selv. Det er et hemmelighetsfullt overflodighetshorn de må bli i stand til å ose av - ved sin utvikling som voksent menneske.

Men naturgitt har alle noe av dette kunstens livgivende overflodighetshorn i 7-14 års alderen.

Kommer man inn i en utstillingssal hvor veggene bugner av de kraftige, farveglade bilder til barn fra Rudolf Steinerskolen, tror man gjerne at dette sprudler frem av seg selv bare barnene får en pensel i hånden. Og man kan også få den feilforestilling at denne kunstneriske produksjon er det hele.

Men liksom de grønne blader av en plante har sin forutsetning i froet, roten og stilken og sin fullendelse i kronblader, stovbærere, frukt og det nye fro, slik er også denne kunstneriske billedproduksjon hos barnene et utsnitt av en prosess. Det som går forut og det som følger etter, horer like meget med til det hele.

Barnene må forst få sjelelig næring. De må få oppleve noe formidlet ved lærens fortelling, slik at de kjenner det i hele seg, slik at de liksom feler det helt ned i fottene og ut i fingrene. Da er forutsetningen til stede for at det kunstneriske, produktive liv kan begynne å utfolde seg.

Men når produktet er ferdig, når for eksempel billedet er ferdig malt, er likevel ikke prosessen avsluttet. Skjult lever det videre i barnene. Og det må man ta hensyn til.

Forteller man barn en mengde levende, dramatiske bilder som fanger hele deres interesse og lar man dem så også produsere bilder ut fra dette, kan der nok oppstå en viss levende strøm. Men blir man stående ved dette, undrar man barnet noe det selv ikke kan skaffe seg. En mengde ufordoyete og halvfordoyete rester av opplevelser rumsterer da videre i det underbevisste og kan kaotisere sjelelivet og gjøre det sykt. Barnet er ennå ikke i stand til selv å gjennomføre en tilstrekkelig fordøyelse av opplevelsene bevisst. -

I et voksent menneskes sjeleliv skjer denne fordøyelse til en viss grad hos alle. Man tenker igjennom det som har hendt. Man undersøker om man har handlet riktig eller galt, eller hvorledes handlingen var ufullkommen. Man tar opp igjen erindringsbilder fra sin egen ungdom og barndom, prøver å få tak i det vesentlige og bearbeider slik det som lever i ens egen underbevissthet. Kort sagt, man fordøyer opplevelsene bevisst. Blir denne fordøyelse utilstrekkelig, glir man uvegerlig inn i nervose eller direkte nevrotiske tilstander, hvor man ikke klarer å mestre øyeblikkets krav, fordi man uten å vite det henger fast i fortiden. Noe av hemmeligheten ved betydelige menneskers overveldende innsats i livet ligger nettopp i deres evne til å fordøye opplevelsene, vokse på erfaringene. De styrer da selv livets båt, mens nevrotikeren klamrer seg fast til rellingen og lar båten være fullstendig avhengig av ustyrlige stormkast og tilfeldige skumskavler.

Barn for 14 års alderen har ikke denne styrekraft med bevisst ansvar. Den voksne må derfor bevisst danne det beskyttende "hylster" omkring barnet og hjelpe det på gli med dette å kunne fordøye opplevelsene tilstrekkelig. Det er derfor ikke nok at læreren formidler undervisningsstoffet ved levende fortelling. Det er heller ikke nok at det er stor produktivitet i en klasse. Det er i det hele tatt ikke nok at undervisningen er rik på umiddelbare opplevelser. Like viktig er "fordøyelsen". Planmessig må læreren bearbeide det som er foregått i klassen, slik at det blir behandlet på en ny måte neste dag eller senere.

Nettopp dette at det skjer på en ny måte er avgjørende. Ofte hender det at barn liker en fortelling så godt at de vil høre det samme om igjen. "Fortell det en gang til." er det mange, særlig i første klasse, som sier i samme øyeblikk fortellingen er avsluttet. "Fortell en gang til alt om Akillevs og Hektor, men nu slik at du tar med hvert ord de har sagt og hvert skritt de har gått," kommer det fra en femteklassing. - Noen få ganger kan det også være berettiget å gjenta en hel fortelling. Men det er likevel unntagelsene. Hovedregelen er at en fortelling er en engangsbegivenhet i undervisningen. Men så kan samme emne tas opp igjen ved at man griper saken fra en helt annen side. Man forteller ikke nu om igjen eller flere detaljer om Akillevs og Hektor, men man karakteriserer dem og samtaler med barnene om hvorledes de var. - Dermed blir saken mer avklart. og i dette avklaringsarbeid kommer etterhvert de nødvendige begreper frem som sluttprodukter av den opprinnelige umiddelbare opplevelse. -

Hvilken sak man enn tar fatt på, et dyr, en plante, dramatiske begivenheter i menneskehetens historie eller en fysikalisk lovmessighet, alt krever en slik trinnsvis fordøyelse: en umiddelbar, sterk opplevelse av selve saken, - en mer følelsesmessig, reflekterende beskrivelse, - og endelig en avklart tankemessig forståelse. -

En fundamental feil gjør man, hvis man i undervisningen starter direkte med begrepene. I virkeligheten får da barnene ikke begreper, men ord som blir fullstendig tomme og intetsigende, selvom de hodeflinkeste barn likevel klarer å prente dem inn i seg og å avlevere dem som svar på spørsmål til eksamen. -

Begrepene kommer først riktig til sin rett, når de som tredje trinn i "fordøyelsen" bringer den nødvendige avklaring og oversikt. Jo høyere man kommer oppover i klassene fra 1. til 7. klasse, spiller dette tredje trinn stadig større rolle.

Allerede i 1. klasse kan man i samtaleform fore eventyrbilledene til en reflektert billedavklaring. Det blir ikke begreper. Men det er begynnelsen til slike tankeformer. Først i 6. og 7. klasse kommer de sammenfattende begreper frem i sin egentlige betydning - Fordøyelsen av undervisningsstoffet må skje i alle klasser, men avpasses etter alderstrinnet.

En annen viktig side ved denne "fordøyelse" er at læreren ikke i rastløs iver prøver å gjennomføre alle tre trinn for en bestemt sak i en og samme time. Natten med sovntilstanden, hvor alle opplevelser senkes ned i det underbevisste, må få lov til å komme imellom. Neste dag kan så "fordøyelsen" fullføres. og barnene er egentlig først da mottagelige for nytt stoff.

Efter 14 års alderen må denne fordøyende bearbeidelse foregå på en helt ny måte. Nu nytter det ikke lenger at den voksne med sin myndige foring sørger for at det nødvendige finner sted for barnets sjelelige trivsel og vekst. I høy grad trenger nok de unge også i tiden efter 14 års alderen hjelp og rettledning, men det blir i tilfelle i form av råd og vink, ikke som ledelse. De unge vil nu selv overta styringen av det som skal foregå i dem. Uvilkårlig vil de nu selv finne seg stunder på dagen hvor de bearbeider sine opplevelser og inntrykk, hvor de reflekterende prøver seg selv og sine medmennesker, hvor de utformer sine planer, hvor de får se sine livsidealer. -

Barn for 14 års alderen trenger egentlig ikke til å ha ensomme stunder. De unge etter 14 års alderen har bruk for dem. Nettopp derved kan de få kraft til å ta fatt på neste bedrift med stadig større åpenhet overfor alt de moter på livsveien.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1955/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond